

SURÁNYI SZILVIA

A nyomozási bíró

A nyomozási bíró jogintézményének bevezetésére az 1998. évi XIX. törvénybe (a továbbiakban: Be.) sok vita árán került sor. Az új törvény számos szempontból – sajnos nem csak pozitív értelemben – „jogtörténeti kuriózum”.¹

A vitatkozót két nagy csoportba oszthatjuk, egyikük a jogintézmény mellett, másikuk ellene volt. De azoknak sem volt egységes az álláspontjuk, akik mellette voltak, és ez már az elnevezés körül kezdődött. Sokan ragaszkodtak volna ahhoz, hogy vizsgálóbírónak hívják őt, mivel ez szerepelt a bűnvádi perrendtartásról alkotott 1896. évi XXXIII. törvénycikkben (a továbbiakban: I. Bp.), és arra is hivatkoztak, hogy ez a bíró nem fog nyomozni, így a nyomozási bíró elnevezés teljesen téves lenne. „A nyomozási bíró elnevezés terminológiai helytelenségét mutatja: nyelvtanilag fűlsértő, mert elvont főnévből általában nem képzünk melléknevet, hanem folyamatos melléknévi igenévből alkotunk összetett fogalmat. Eszerint a magyar nem mondja, hogy tanulási diák, hanem tanuló diák, stb. Fogalmilag pedig (arisztotelészi felfogásban) a jelzett szó előtt álló járulékos tulajdonság (akcidens) nem állítható arról a dologról, amihez hozzájárul, mert pl. a fehér embert nevezhetjük fehérnek, de nem mondhatjuk róla azt, hogy ő fehérség, sem azt, hogy fehérségi ember.”²

Az elnevezési vitán kívül természetesen fontosabb a jogintézmény tartalmával kapcsolatos ütköző álláspontok rövid bemutatása. Az egyik csoport azt szeretne volna, ha a nyomozási bíró az egész nyomozás törvényességi felügyeletét ellátja, és ezzel garantálja, hogy a büntetőeljárás e szakaszában is maradéktalanul érvényesüljenek az állampolgári jogok. A másik csoport viszont féltette az ügyészség illetén szerepét, amely így csak a vádképviselőre szorult volna vissza.³

A jogintézmény kialakulása

A nyomozási bíró jogintézményének jogtörténeti előzménye a vizsgálóbíró volt, és bár számos különbség van – már az elnevezés is – a funkciójuk között, nagyon sok feladata azonban innen eredeztethető.⁴

1 Kadlót Erzsébet: Kétélyek és kérdőjelek az új büntetőeljárás törvény kapcsán. Magyar Jog, 2003/3., 147. o.

2 Búzás Huba – Nagy Sándor: A büntetőeljárás új kodifikációja bizonyításelméleti szempontból. Magyar Jog, 1996, 397., 401–404. o.

3 Lőrinczy György: Gondolatok a büntető eljárás nyomozati [előkészítő] szakaszának reformjáról. Magyar Jog, 1990, 1055. o.

4 Garai Borbála: Nyomozási vagy vizsgálóbíró? Studia Collegii Bibó, 1999, 207–237. o.

„A vegyes rendszer megszületése óta az inkvizitórius rendszer tagadását jelentette: létrejött annak köszönhető, hogy az Európa-szerte úgyszólván egyeduralkodónak tekinthető inkvizitórius eljárással szemben érzett elégedetlenség annak eltörlését és valami újjal történő felváltását sürgette.”⁵ Az így létrejövő kontinentális vegyes rendszer a napóleoni kodifikáció során, az 1808. évi francia büntetőeljárás kódexben (*Code d’instruction criminelle*; CIC) már teljes fegyverzetében jelent meg. Már megvalósult a nyomozás és a vizsgálat elkülönülése, és az utóbbi szakasz kézben tartó, a nyomozó rendszer inkvirensének örökébe lépő vizsgálóbíró (*juge d’instruction*) szerepe is kialakult.

A vizsgálóbíró eljárása Európában azonban manapság már erőteljesen visszaszorulóban van. Míg korábban számos országban a büntető igazságszolgáltatás egyik legfontosabb szereplője volt, szerepe ma már egyre jelentéktelenebb: Németországban 1975-ben szüntették meg ezt az intézményt, és helyette bevezették a törvény szóhasználatával élve a *Richter im Vorverfahren*, rövidebben az úgynevezett *Ermittlungsrichter*.⁶ Ez a továbbiakban inspirálón hatott több állam jogalkalmazóira.

Olaszországban az 1989. október 24-én hatályba lépő új büntető perrendtartás (*codice di procedura penale*), amely az 1930. évi *Codice Rocco*t váltotta fel, és jellegzetesen akkuzatórius eljárást vezetett be. A reform az eljárási funkciók és szakaszok elválasztását tette az új eljárás alapjává. A vizsgálat helyébe a nyomozás lépett, amelynek ura az államügyész.⁷

Spanyolországban 1882-ben egy alapvetően napóleoni ihletésű kódex született, amelyik a vizsgálóbíró tekintetében is a francia modellt vette át. Szerepét többször próbálták azzal módosítani, hogy az ügyészt tették volna meg az előkészítő eljárás urává, de ezek a javaslatok elbuktak. Görögországban az 1950-es büntetőeljárás törvény a francia klasszikus vizsgálóbírói hatáskört írta le. Hollandiában 1988-ban létrehozták az igazságügyi reformot előkészítő Moons-bizottságot, amely alapvető változásokat terjesztett elő a vizsgálóbíró szerepével kapcsolatban is. Portugáliában az 1987-es büntetőeljárás törvényben szerepel a vizsgálóbíró, az általa uralt előkészítési eljárásra azonban csak kivételes esetben kerül sor.⁸

A magyar jogtörténet négy teljes büntetőeljárás kódexet tart számon és ezen felül hét kódexkísérletet. Ezek sorában most csak a legnagyobb hatású jogalkotást, az 1896. évi kódexet említem.

5 Erdei Árpád: Az inkvizíciós és a kontradiktórius vonások a büntetőeljárás jogrendszerében. *Jogtudományi Közöny*, 1998/4., 127–129. o.

6 Garai Borbála: Néhány gondolat a nyomozási bíró bevezetésével kapcsolatban. *Béügyi Szemle*, 2003/7–8., 72–79. o.

7 Alessandro Honert: Az olasz büntetőeljárás. Egy reform továbbfejlesztése. *Magyar Jog*, 1994/11., 295. o.

8 Garai Borbála [1999]: i. m. 207–237. o.

Balogh Jenő és Vargha Ferenc királyi táblai bírúk 1895. május 4-én egy átdolgozott javaslatot nyújtottak be, amit módosításokkal ugyan, de végre az alsó-, majd a felsőházban is elfogadtak, és megszületett az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról (a továbbiakban: Bp.).⁹

A Bp. a vizsgálóbíróra bízta annak a bizonyítási anyagnak a bírói megszerzését és bírói megállapítását, amely a főtárgyalás elrendelésének vagy az eljárás megszüntetésének kérdésében való határozathozatalra volt szükséges, mivel erre a nyomozás adatai nem feltétlenül nyújtottak elegendő információt.¹⁰ A vizsgálat során a tényállásnak már olyan stádiumban kellett rendelkezésre állnia, hogy a terhelt személye és az a cselekmény, amely miatt felelősségre kívánták vonni (a vád) megállapítható legyen. A vizsgálóbíró köteles volt hivatalból, indítvány bevétele nélkül is megállapítani a valódi tényállást, kinyomozni a tettesek és a részesek személyét, intézkedhetett a vizsgálat kiterjesztéséről. Eljárása során egyforma gondossággal kellett hogy figyelembe vegye a terhelt és súlyosító, valamint az enyhítő és mentő körülményeket.

A vizsgálat elrendelését rendszerint a vizsgálóbírónál kellett indítványozni, aki annak elrendelése vagy mellőzése felől első fokon rendszerint határozott. Tehát vizsgálati szakba az ügy csak akkor léphetett, ha a benyújtott indítvány alapján a vizsgálóbíró indokolt végzéssel a vizsgálatot elrendelte. A vádló indítványában szabatosan meg kellett jelölni a bűncselekményt, amelyre nézve a személyt, aki ellen és az okokat, amelyek alapján az indítványozó a vizsgálat elrendelését kérte. Ha nyomozást teljesítettek, az arra vonatkozó iratok és a bizonyító tárgyak az indítvánnyal együtt voltak bemutatandók.¹¹ A vizsgálóbíró a vizsgálat megindításánál kötve volt ugyan a vádló indítványához, egyébként azonban attól független. Miután a vizsgálóbíró az ügyéssel mellérendeltségi viszonyban állt, ennek indítványait teljesen pártatlanul bírálta el. Ebben állt a vizsgálóbíró különlegessége és a hagyományos bírói szereptől való megkülönböztetethezősége. A vizsgálóbíró más hatóságokkal is mellérendeltségi viszonyban állt, így a rendőri hatóságokkal, valamint a rendőri közegekkel is. Legszorosabb viszonyban azonban a vádtanáccsal volt, amelynek vele szemben háromféle hatásköre van: 1. felügyeleti; 2. a vizsgálat teljesítését irányító és ellenőrző; 3. másodfokú hatóság.

Aver György 1927-ben a vizsgálóbíró munkájáról a következőket írta: „Az újabb szakirodalom kevés jót tud bírálatában a vizsgálati tevékenység javára felhozni. Kétségtelen, hogy a vizsgálóbíró tevékenysége felemás működés, amely

⁹ Farkas Ákos: Az első magyar Bűntető perrendtartás kodifikációjának jogtörténeti előzményei. Magyar Jog, 1996/11., 642. o.

¹⁰ 1896. évi XXXIII. törvénycikk 102. §.

¹¹ 1896. évi XXXIII. törvénycikk 104. és 105. §.

részben inquisitorius, de az elején és a végén a felek közreműködésétől függővé téve, idegenül illeszkedik bele a modern elveken felépülő perrendtartások szerkezetébe. Csatlakoznunk kell tehát azoknak a véleményéhez, akik a vizsgálat intézményének megszüntetését kívánják azzal, hogy a királyi ügyész jogosíttassék fel a nyomozásnak teljes alaposággal való fogatosítására.¹²

Tehát Auer a vizsgálóbíró intézményének eltörlése mellett érvelt. Ennek bekövetkezésére nem is kellett olyan sokat várnia.

Az újabb politikai fordulatok hatására 1944. december 21-én összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Elhatárolták magukat az előző politikai és állami rendszertől, nem bíztak meg a korábbi igazságszolgáltatás szerveiben és személyi állományában. Ennek okán megszüntették a vádtanács intézményét. Az 1946. évi VII. törvény szabályozása szerint a népbíróság elé utalt ügyekben a bírói vizsgálat helyébe a népügyész által irányított vagy fogatosított nyomozás lépett, a népügyész természetesen a vizsgálóbíró jogait is gyakorolhatta ezen esetekben. A büntető anyagi jogban 1950-ben eltörölték a büntető és a vétség közötti különbségtételt (1950. évi II. tv.), az eljárási jogban pedig megszűnt a bírói vizsgálat és ezzel a vizsgálóbírói funkció.¹³

A vizsgálóbíró történetét és működését az 1950. évi 12. számú törvényerejű rendelet pecsételte meg, eltörölve magát az intézményt, feladatait szétosztva az államügyész és a rendőrség között.

Véget ért tehát a Bp. pályafutása, felváltotta a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény, amelyet „szocialista” eljárási törvénynek mondtak. Az 1954. évi V. törvény (I. Bpn.) koncepcionális újításokat hozott a bírósági eljárást megelőző előkészítő szakasz szabályozásának tekintetében. Nyomozás címszó alatt vizsgálta a korábbi vizsgálat több mozzanatát, bár a szabályozás kevésbé volt részletes, és a garanciák köre is szűkülte.

Nagy jelentőségű változást hozott az a rendelkezés, hogy az ügyészi döntéssel szemben megszűnt az a lehetőség, hogy jogorvoslat céljából a bírósághoz fordulhassanak. Ezzel élesen kettévált az eljárás vádemelés előtti és utáni szakasza. A közvádra üldözendő bűncselekmények esetében ugyanis a vádemelés előtti szakaszban a bíróságnak semmiféle szerep nem jutott többé. A nyomozó hatóság és az ügyészség gyakorlatilag korlátlan úrrá vált.¹⁴

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (I. Be.) igazából csak egységes rendszerbe foglalta a változtatásokat, koncepcionális módosítást nem hozott, de visszaállított néhány régebbiről ismert jogintézményt (például vádemelés mellőzése, pénz-

12 Auer György: A magyar bünvádi eljárási jog rövid tankönyve. Grill, Budapest, 1927, 195–196. o.

13 Bócz Endre: Krimináltechnika és büntetőeljárási rend. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 19–22. o.

14 Uo.

büntetés kiszabása tárgyalás nélkül). Az 1966. évi 16. törvényerejű rendelet bevezette az úgynevezett egyszerűsített nyomozást, a nyomozás mellőzését és a vádirat és tárgyalás nélküli bíróság elé állítást is.

Az 1973. évi I. tv. (II. Be.) az anyagi büntetőjog megváltozott terminológiájához igazodva különbséget tett a vétségi és a büntetési eljárás között, de ez sem tartalmazott elvi jelentőségű újításokat, mivel leginkább csak az eljárások dokumentáltságában (jelentésforma) hozott könnyítést.¹⁵

Az 1973. évi Be. már a rendszerváltozás előtt is módosult, például a büntetés-végrehajtási törvény új jogintézményként bevezette a büntetés-végrehajtási bíró jogintézményét. Az 1989. évi XXXVI. törvény az előzetes letartóztatás elrendelését nyomozási szakban is bírói jogkörbe utalta, így több évtizedes szünet után 1990. január 1-jétől kapcsolódott be a bíró ismét a büntetőeljárás előkészítő szakaszába.¹⁶

E helyütt a témánk szempontjából elsődleges, a nyomozási bíró létevel vagy nem létevel, illetve funkciójával kapcsolatos véleményekre összpontosítunk.

Az egyik vélemény szerint a nyomozás bizonyító anyagának új, közbenső kontrollját, emellett az alapjogokba történő törvényes beavatkozás eljárásjogi garanciáját jelentené, valamint az ügy főtárgyalásra bocsátását készíthetné elő a vizsgálat perszakaszának beiktatása és a vizsgálóbíró jogintézményének visszaállítása az eljárásba. Kereszty Béla szerint a büntetőeljárás közjogi természete megköveteli egy független, minden befolyásolástól mentes személy – és ez a vizsgálóbíró – részvételét az előzetes eljárásban, a nyomozó hatóságok eljárásának felülvizsgálatában, fontosabb perjogi cselekmények végzésében abból a célból, hogy az ügyet főtárgyalásra előkészítse.¹⁷

Egy másik vélemény szerint az eljárás rendjén belül a tények felderítése, megállapítása, mérlegelése és értékelése kapcsán az inkvizitórius és akkuzatórius elemeknek egyensúlyban kell maradniuk, de a tárgyalás kontradiktórius jellege nem szoríthat háttérbe. Így, ha a hagyományosan inkvirens jellegű nyomozás túlzottan kontradiktóriussá válik, annak a tények felderítése látja kárát. Ha a tárgyalás túlzottan inkvizitóriussá válik, akkor a ténymérlegelés lehetősége szűkül. A kockázat elsősorban a nyomozási bíró intézményében van. Az új Be. – helyesen – kizárja azt a bírót, aki az eljárás előkészítő szakaszában korábban nyomozási bíróként járt el.¹⁸

Az 1998. évi Be. nem újítja fel az 1950-ben felszámolt vizsgálóbíró intézményét, de a bírósági szervezeti törvénnyel összhangban bevezeti a nyomozási bíró

15 Bócz Endre: Büntetőeljárásai jogunk kalandjai. Sikerek, zátonyok és vargabetűk. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 40. o.

16 Király Tibor: A magyar büntető eljárásjog fél évszázados történetének vázlata. Belügyi Szemle, 2003/1., 17–18., 24–26. o.

17 Kereszty Béla: Az előkészítő eljárás az első Bp.-ben. Magyar Jog, 1992/10., 578., 580–581. o.

18 Márki Zoltán: Az új büntetőeljárás törvény újdonságai. Belügyi Szemle, 2003/7–8., 5–7., 10., 15. o.

intézményét, aki a nyomozó hatóságtól és az ügyészségtől is független személy, ellátja a vádirat benyújtása előtt a bíróságra háruló feladatokat: dönt az előzetes letartóztatásról, az ideiglenes kényszergyógykezelésről, a házkutatásról, a titkos adatszerzés engedélyezéséről, valamint a tárgyaláson már meg nem ismételtető bizonyítási cselekményeket végez.¹⁹ Tevékenységében elsődlegesen alapjogi kontrollfunkció testesül meg. Ugyanakkor – hasonlóan a vizsgálóbíró intézményéhez – a nyomozási bíró hatáskörébe utalt feladatok bűnüldözési teendők is, amelyek a nyomozás anyagának ismerete és értékelése nélkül nem teljesíthetők. A nyomozási bírónak döntéséhez meg kell ismernie a nyomozás folyamán addig beszerzett bizonyítékokat, azokat összefüggéseiben értékelnie kell, mert csak így hozhat megalapozott döntést, például a nyomozás folytatásának elrendeléséről, a kényszerintézkedések vagy a bizonyítási cselekmények szükségességéről.²⁰

A nyomozási bíró elnevezést Bárd Károly szerint az is indokolja, miszerint a bíró – ha szűk körben is, de – végezhet bizonyítási cselekményeket. Minden olyan esetben, amikor feltételezhető, hogy valamely bizonyítási eszköz a tárgyaláson már nem állna rendelkezésre, vagy addigra jelentős mértékben megváltozna, a bizonyítás felvételére a nyomozási bíró jogosult. Kizárólagos hatáskörébe tartozik ezenkívül annak a tanúnak a kihallgatása, akinek személyazonossága a gyanúfeltett és a védő előtt rejtve marad.²¹

A nyomozási bíró szerepe a büntetőeljárásban az 1998. évi XIX. törvény alapján

A bűnügyi tudományok fejlettségének a büntetőeljárás rendjére gyakorolt hatásai vonatkozásában a büntetőeljárás reform úgynevezett professzori tervezete szomorú adalékokkal szolgálhat. A tudomány szempontjait a politika a tudatlanok arroganciájával semmibe vette, a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervezetek pedig a nemes céloknál fontosabbnak tartották a saját szervezeti érdekeik érvényesítését.²² 1990 és 1993 között született egy koncepció olyan büntetőeljárás kódex megalkotásáról, amely a kontradiktórius elvet követve a kor tendenciáinak megfelelően oldotta volna a bírósági szakaszban büntetőeljárás-jogunk inkvi-

¹⁹ Király Tibor (2003): i. m. 17–18., 24–26. o.

²⁰ Máziné dr. Szepesti Erzsébet – Horváth Zsolt: A nyomozási bíró eljárásának vizsgálata a másodfokú határozatokra is figyelemmel. Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiuma 2004.EI.V.C.1.

²¹ Bárd Károly: A törvény és az ő alkalmazói. Fundamentum, 1997/2., 94. o.

²² Bólyai János – Szikinger István: A büntetőeljárás szabályozása az alkotmányos jogállamban. A magyar eljárási reform. Rendészeti Szemle, 2006/7–8., 32–39., 49. o.

zitórius elemeit. Ez a kódex – többé-kevésbé ennek az elgondolásnak a jegyében – létre is jött 1998-ban, utána azonban a folyamat megtorpant, az új Be. módosításai a „neoinkvizitórius” vonásokat erősítették, és az újdonság varázsa is odalett, hiszen az új kódex számos eleme időközben beépült az 1973. évi Be.-be.²³

A bíróság a pert megelőző nyomozási szakaszban – az 1989. évi törvény módosítása után – az 1973. évi Be. szerint egyedül a személyi szabadság korlátozásáról döntött. Erre nemzetközi kötelezettséget vállaltunk, és ettől függetlenül is, mivel az erről történő döntés a polgár egyik legfontosabb szabadságának a megvonását jelenti, a bírói hatalom körébe tartozónak tekinthetjük. Király Tibor érdemesnek tartotta arról gondolkodni: vannak-e és ha vannak, melyek azok az egyéb alapvető jogok, amelyeket már a nyomozási szakban bírói ortalom alá kellene helyezni. Mindez szerinte elvezet a nyomozási bíró intézményének gondolatához.²⁴

A nyomozási bíró a nyomozásban a bűnüldöző és a terhelt között a harmadik, pártatlan személy, aki az ügyet elfogulatlanul látja és így dönt.

Vannak olyan nyomozási cselekmények, amelyek nemcsak a terhelt jogait érintő beavatkozással járhatnak – hanem másokéiba is, például házkutatás, telefonlehallgatás –, és itt különösen indokolt a nyomozási bíró döntési jogosultsága.

A nyomozási bíró szerepét nem alkalomszerűen öltik magukra a bírók, azaz nem rotációs, ügyeleti rendszerben végzik el ezt a feladatot. A nyomozási bíró azonban nem egytagú különbíróság, hanem olyan bíró, akit a megyei bíróság elnöke jelöl ki erre a feladatra, ítélkezési tevékenységet nem folytat, így specializálódása megtörténhet. Ez elősegíti a határozatok egységességéhez fűződő társadalmi érdek hatékony érvényesülését is.²⁵

A bíró, aki nem ítélkezik

A törvény értelmében a nyomozási bíró alapjogi bíró, bűnüldözési funkciókat nem lát el a büntetőeljárásban, mivel ez a pártatlanságának záloga. A nyomozás a büntetőeljárásnak az a szakasza, amelyben az állampolgárok jogait védő garanciális elvek (például nyilvánosság, a közvetlenség) nem érvényesülhetnek teljes egészükben, mert nem egyeztethető össze a nyomozás természetével. Legfontosabb az a tény, hogy a nyomozást nem a végrehajtó hatalomtól független hatóságok folytatják.

23 Bócz Endre: Az új eljárásjogi törvény és a kriminalisztika. *Belügyi Szemle*, 2003/7–80., 31. o.

24 Király Tibor: A büntetőeljárás jog reformja elé. *Magyar Jog*, 1993/5., 257., 259. o.

25 Garai Borbála (1999): i. m. 228–229. o.

A kényszerintézkedés felől döntő nyomozási bíró számára kötelezettséget jelent, hogy fokozott gondossággal kell vizsgálnia azt, hogy a szabadságelvonás mint jogkorlátozás milyen eszközzel érhető el úgy, hogy ne legyen indokolatlanul hosszú, azonban garantálja a terhelt jelenlétét az eljárási cselekményekben, vagyis ne veszélyeztesse a büntetőeljárás eredményes lefolytatását. A bírói döntés megalapozottsága növelhető azzal, hogy a jogszabály a kényszerintézkedések elrendelésének feltételeit pontosan meghatározza, ezt korlátozza azonban az a tény, hogy a hatóságok mérlegelési jogköre nem zárható ki²⁶, mint ahogy azt láthatjuk: mind az Emberi jogok európai egyezménye, mind pedig az 1998. évi Be. a szabadság korlátozását nemcsak az előbb említett okokból, hanem az újabb büncselekmény elkövetésének veszélyére tekintettel is lehetővé teszi.

A Be. 129. § (1) bekezdése értelmében az előzetes letartóztatás a terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt. Azzal, hogy a szabadlábban védekezés általános szabállyá vált, az eljáró bírónak az vált az elsődleges feladatává, hogy megtalálja azt a legenyhébb kényszerintézkedést, amely még alkalmas a büntetőeljárás sikerének garantálására. Ez mindenképp új szemléletet és másfajta megközelítést feltételez, különösen a nyomozási bíró részéről. Az egyik legfontosabb eleme, hogy a nyomozási bíró feladatait általában ügyészi indítványra, annak tartalma és keretei között látja el. Különösen így van ez a kényszerintézkedések felőli döntés kapcsán, amikor azok elrendelése, hosszabbítása ügyészi indítványhoz kötött. Az is egyértelmű, hogy az ügyészi indítvány csak az enyhébb intézkedés alkalmazása irányában nem köti a nyomozási bírót (az indítványtól eltérően egyéb kényszerintézkedést alkalmazhat, illetve elutasíthatja az ügyész indítványát). Az indítványhoz kötöttség a másik irányból is igaz: ha a terhelt, illetve a védő nem terjeszt elő, például szabadlábba helyezés, vagy enyhébb kényszerintézkedés iránti indítványt, a nyomozási bíró hivatalból e tárgyban sem dönthet.

A nyomozási bíró nem utasíthatja a nyomozó hatóságot az eljárási cselekmények elvégzésére, azok időbeni teljesítésére, sőt nagyon kevés információja van a nyomozás valódi állását tekintve. Az ügyész ugyanis csak a kényszerintézkedés megalapozásához szükséges bizonyítási anyagot terjeszti a nyomozási bíró elé. Az ez ellen ható körülményeket csakis a terhelti-védelmi oldal tárhatja az e kérdésben döntő bíró elé, hiszen a nyomozási bíró hivatalból nem jogosult azok beszerzésére, és tevékenységének korláta, hogy az elé tárt bizonyítékokat nem veheti egybe, a súlyuk szerint nem értékelheti.²⁷

²⁶ Bárd Károly: i. m. 95. o.

²⁷ Máziné dr. Szepesi Erzsébet – Horváth Zsolt: i. m.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma által hozott 122. számú állásfoglalás III. pontja szerint a (nyomozási) bíró az eljárásban részt vevők által szolgáltatott bizonyítékokat a kényszerintézkedésben való állásfoglalás eldöntéséhez szükséges mértékben értékeli. A bíró vizsgálódása e körben kiterjed a bűncselekmény alapos gyanújának – mint a kényszerintézkedés általános feltételének – fennállására, de ez nem jelentheti a bizonyítékok bizonyító erejének értékelését.

A nyomozási bíró eljárásának éppen ez a sajátossága különbözteti meg igazán a hagyományos bírói szereptől, nincs kellő ismerete magáról az ügyről, és nincs olyan jogosítványa, amely a büntetőeljárás további sorsát érdemben meghatározná.

Sajátos a nyomozási bíró szerepköre azért is, mert változik a nyomozati anyag, a gyanúsított magatartása, személyi körülményei, a hatósággal való együttműködése, tehát nemcsak a törvényben szereplő kötelező „felülvizsgálati” idők kényszerítik a bírót, hogy a kényszerintézkedés hatálya alatt lévő személynél újra és újra vizsgálja a körülményeket, hanem – gyakran védelmi indítványra – a megváltozott körülményekre tekintettel kell újragondolnia a korábbi döntést. Különösen mulékony lehet az eljárás megnehezítésével, veszélyeztetésével kapcsolatos okra hivatkozás, amely elegendő lehet, például a harmincnapos elrendelésre, de fokozott gonddal vizsgálандó – ha nem volt egyéb oka a letartóztatásnak – a későbbi hosszabbításoknál.

A nyomozási bíró mint az emberi jogok garanciája

A professzori tervezet megalkotói abból a hitvallásból indultak ki, hogy csak törvényes eljárás lehet hatékony, ezért a garanciális szabályok és az eljárások egyszerűsítését szolgáló technikai normák csak együttesen, összefüggéseikben értelmezhetők. Szakítani kívántak az eljárási szakaszok egyenrangúságáról szóló korábbi teóriával, ami a teljes igazság megállapításához vezető bizonyítási terhet rótt a nyomozásra. Az előkészítő eljárás megváltozott szerepfelfogásának elfogadásához további szervezeti és szakmai feltételek váltak szükségessé, ahelyett azonban, hogy az új törvény szellemében az előkészítő eljárás egységességét garantáló szervezeti változások történtek volna, épp 1998-ban a rendőrség büntügyi szolgálatánál a hármas tagoltság: felderítés–nyomozás–vizsgálat szervezeti triumvirátusa valósult meg. Az előkészítő eljárásnak az igazságszolgáltatás alá rendelése azt kíváná, hogy a büntügyi nyomozás felett szűnjön meg a végrehajtó hatalom közvetlen befolyásolásának lehetősége is.²⁸

²⁸ Bólyai János – Szikinger István: i. m. 39. o.

A nyomozási bíró feladata az emberi szabadságjogok garantálása, ezt az ügyész, illetve a nyomozó hatóság nem tudja maradéktalanul ellátni.

Frech Ágnes szerint a bírónak az a feladata, hogy korlátokat állítson az ügyészség érdekeivel szemben, és megtalálja azt a legenyhébb kényszerintézkedést, amely mellett még nem kerül veszélybe a nyomozati érdek. A szabadlábban védekezés alanyi joggá vált. Ez az alapvető rendelkezés azonban csak úgy valósulhat meg, ha a hatóságokat fokozott felelősség és indokolási kötelezettség terheli, ha a büntetőeljárást a terhelt szabadságának korlátozása mellett kívánják folytatni. A valóság azonban az, hogy a nyomozási bíró határozataiban a kényszerintézkedések elrendelésére és fenntartására vonatkozó ügyészi indítványok igen nagy szavalékát elfogadja, és sokkal inkább a védői oldal az, amelyik kevésbé képes érvényesíteni az érdekeit.²⁹

Az ügyész nyomozásbeli szerepe nem teszi őt elfogulatanná, hiszen a bírósági perben ügyféli minőséget vesz fel, és ez kizárja, hogy ő döntsön a majdani „ellenfele” szabadságát elvonó kényszerintézkedések tárgyában. A másik ok, hogy a kívülállóak jogaiba való beavatkozásról ugyancsak bíróságnak illik döntenie.³⁰

A nyomozási bíró eljárása a bírósági eljárás egyik olyan sajátos formája, ahol az ügy ura nem a nyomozási bíró, mivel az ügygel kapcsolatos minden érdemi határozat meghozatala és annak eldöntése, hogy az indítványt előterjesztik-e, és milyen tartalommal, az ügyész hatáskörébe tartozik.

A nyomozási bírónak arra sincs jogosítványa, hogy a nyomozó hatóságot felhívja az időszerű és hatékony munkavégzésre, még ha azt észleli is, hogy az a soron kívüli eljárás szabályait nem tartja be. A nyomozás elhúzódására jogszerű lépés lehet, hogy fokozott figyelmet fordít a személyi szabadság korlátozása tárgyában hozott döntéseire, elutasítva az ügyész hosszabbításra vonatkozó indítványát.

A büntetőjognak és a büntetőeljárás-jognak kettős védelmi szerepe van: védenie kell a társadalmat a devianciától és védenie kell az eljárás alá vont személyeket a hatósági önkénytől. Az utóbbi időben az eljárás alá vontak jogi védelme fokozódik. Az írásbeli előkészítés rendkívül fontos, mert a gyanúsítottak így tudják igazán gyakorolni jogaikat.

²⁹ Frech Ágnes: A kollégiumvezető éves beszámolója. Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezető 2004.E1.II.D.3.

³⁰ Király Tibor: A büntetőeljárás kódex tervezetének helye a magyar büntető eljárásjog fejlődésében. Jogtudományi Közlöny, 1998/4., 117–119. o.

A különösen védett tanú kihallgatása

A különösen védett tanú kihallgatása a nyomozási bíróság feladata. A nyomozási bíróság szerepének garanciális jelentőségét elismerve is látnunk kell, hogy a szabály olyasvalakire bízta a kihallgatást, aki az ügyet nem ismerheti elég jól.³¹

A különösen védett tanú vallomásának felhasználása és az a körülmény, hogy a tanú a tárgyaláson nem vehető alá a védelem közvetlen kérdéseinek, fokozott garanciákat igényel: a nyomozási bíróságnak a bírói bizonyosság szintjére kell emelnie, hogy a különösen védett tanú vallomása hihető-e, és vallomása az eljárás egyéb adataival összhangban áll-e. Ez a részletszabályozás egyébként nincs összhangban azzal az elvi állásponttal, hogy a nyomozási bíróság nem nyomozó bíróság, mivel ezek az előírások éppen nyomozási teendők végzésére vonatkoznak. Illetve ez a nyomozási bíróság egyetlen olyan feladata, amelyet a vádemelés után is el kell végeznie.³²

Az új Be. a tanú jogainak hatékonyabb védelme érdekében hozta be a tanúvédelemi szabályokat, amelynél az érdek a tanú életének biztonsága, amely miatt kizárólag a megismerhetőségét az eljárási jog kizárja. Ha ez sérül, az egész jogintézmény elveszíti értelmét. A meghallgatást a nyomozási bíróság folytatja le, eljárása révén biztosítottá válik a különösen védett tanú vallomásának a későbbi eljárásban történő perrendszerű értékelése.³³

A közvetlenség elvét illető aggályok egy része minden nyomozási bírói kihallgatás ellen felhozható, bár súlyuk nem azonos. Ebben különböző tényezők játszanak közre, közöttük a kihallgatáson való jelenlét szabályai és a tanú tárgyalási részvételének nem abszolút kizártsága is szerepel. Másfelől viszont a 14 év alatti tanú kihallgatására vonatkozó jelenléti szabályok újabb kétségek forrásává válnak: a nyomozási bírói kihallgatáson az ügyész jelen lehet, a védelem nem. Az alkotmányossági aggályokat figyelmen kívül hagyva a szabályokból az következik, hogy a védelem által indítványozott tanú kihallgatásán egyes esetekben éppen a védő nem vehet részt.³⁴

A kiskorú tanú kihallgatásán a gyanúsított jelenlétét semmiképpen nem tartom indokoltnak, mert a gyermek kímélete mindennél előbbre való. Így is elég nagy trauma érhet, mivel vagy a sérelmére követték el a bűncselekményt, vagy olyan bűn-

31 Erdei Árpád: Nem a koncepció és nem is a mása – etűd az 1998. évi XIX. törvény kialakulásának vizsgálatahoz. In: Domokos Andrea – Deres Petronella (szerk.): *De iuris peritorum meritis*. 1. Studia in honorem Endre Bócz. Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest, 2007, 45. o.

32 Cséka Ervin: Új szabályozási elvek, intézmények büntetőeljárás jogunkban. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Tudományos Bizottság, Szeged, 2004, 564–565. o.

33 Márki Zoltán: Az új büntetőeljárás törvény újdonságai. *Belügyi Szemle*, 2003/7–8., 5–7., 10., 15. o.

34 Erdei Árpád (2007): i. m. 45. o.

cselekmény szemtanúja volt, amelynek során mástól nem várható bizonyító erejű vallomás. A gyanúsított védőjének jelenléte esetlegesen azonban megfontolandó.

A gyermekkorú kihallgatására speciális rendelkezések vonatkoznak, például: az igazmondás fontosságát kell elmagyarázni számára, ahelyett hogy a hamis tanúzás következményeire figyelmeztetnénk; kihallgatásánál jelen lehet a törvényes képviselője, gondozója és az általa megjelölt hozzátartozó³⁵; amennyiben (tanúvallomás-) megtagadási ok áll fenn, csak akkor hallgatható ki, ha ő vallomást szeretne tenni, és ehhez a törvényes képviselője vagy a megjelölt egyéb hozzátartozó is hozzájárul.

Gyakorlati hibaként előfordul(t), hogy a gyermekkorú nevelőszülőjét törvényes képviselőként tüntette fel a hatóság, holott az nem gyakorol a gyerek felett szülői felügyeleti jogot, így csak megjelölt hozzátartozóként vehet részt a kihallgatáson. Odafigyelést igényel az is, hogy a gyermekkorú tanút a megtagadási okok közül csak a Be. 82. § (1) bekezdés a) (terhelt hozzátartozója) és b) (önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná) pontjában foglaltakra lehet nyilatkoztatni. Hibának számít az is, ha a terhelt gyermekkorú hozzátartozóját nem az a) pontban megjelölt megtagadási okra nyilatkoztatják, hanem a b) pontban foglaltakra. A kelletténél gyakrabban történik meg az is, hogy az eljáró rendőr vagy nyomozási bíró nem szerzi be a jogosult nyilatkozatát.

Makai Lajos tanulmányában³⁶ felhívja figyelmünket arra is, miszerint annak a gyakorlata sem egységes, hogy a gyermekkorú tanút a büntetőeljárás mely szakaszában melyik eljáró hatóság hallgathatja ki. A levont következtetések szerint – a büntetőeljárás-jogi kommentárral ellentétben – a nyomozási szakban mind a nyomozó hatóság, mind a nyomozási bíró kihallgathatja a gyermekkorút, de utóbbi csak a jogosulttól származó indítványra teheti ezt meg. Gyermekkorút a bírósági tárgyalásra megidézni nem lehet³⁷, kihallgatása csak kiküldött vagy megkeresett bíróság útján végezhető el akkor, ha a nyomozás során kihallgatására nem került sor, de az ebben a szakban szükségessé vált.³⁸

A házkutatás

A házkutatás az alkotmányban garantált, a lakás védelméhez, a magánlakás sértetlenségéhez való jogot és az Emberi jogok európai egyezményének 8. cikkében meghatározott a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot kor-

35 1998. évi XIX. törvény 86. § (3) bek.

36 Makai Lajos: A gyermekkorú tanú kihallgatása a büntetőeljárásban. Rendészeti Szemle, 2008/7–8., 107–117. o.

37 1998. évi XIX. törvény 280. § (1) bek.; 294. §.

38 1998. évi XIX. törvény 280. § (2) bek.; 304. § (5) bek.

látja. Mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levezését tiszteletben tartsák. A jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükséges. A törvény ezért több olyan garanciális rendelkezést épített be a szabályozásba, amelynek célja, hogy minél kevésbé sérüljenek az iménti alapjogok. Ennek megfelelően az 1998. évi Be. 149. § (6) bekezdése szerint a közjegyzői vagy ügyvédi irodában, továbbá az egészségügyi intézményben tartandó házkutatást – ha az közjegyzői vagy ügyvédi tevékenységgel összefüggő hivatásbeli titkot, illetőleg egészségügyi adatot tartalmazó irat megtalálására irányul – a vádirat benyújtásáig a bíróság rendeli el. A házkutatás csak az ügyész jelenlétében végezhető. A (7) bekezdés alapján az ügyész a bíróság határozata nélkül tarthatja meg a házkutatást, ha a házkutatás késedelmes foganatosítása a bűncselekmény elkövetőjének kézre kerítésére, a bűncselekmény nyomainak felderítésére, vagy a bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyoneklobzás alá eső dolog megtalálására irányuló célok elérését veszélyezteti. A (8) bekezdés értelmében azonban a bíróság határozatát utólag be kell szerezni. Ha pedig a bíróság az indítványt elutasítja, a házkutatás eredménye bizonyítékként nem használható fel.

A lefoglalás a tulajdonhoz, birtokláshoz való jogokat korlátozza a bizonyítást, az elkobzás, valamint a vagyoneklobzás érdekében.

A tulajdonhoz és a birtokláshoz való alapvető jogot részben az alkotmány, részben az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményhez fűzött kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikke tartalmazza a következők szerint: Minden természetes vagy jogi személynek joga van javai tiszteletben tartásához. Senkit sem lehet tulajdonától megfosztani, kivéve, ha ez közérdekből és a törvényben meghatározott feltételek, valamint a nemzetközi jog általános elvei szerint történik.

A lefoglalás célja, hogy eredetben biztosítsa a házkutatás vagy motozás során előkerült olyan dolgokat, amelyek a későbbi eljárás során bizonyítékként felhasználhatók, vagy a cselekménnyel összefüggésben elkobzásuknak van helye, illetőleg birtoklásuk jogszabályba ütközik.

Gyakorlati tapasztalatok

A Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiumának tanulmánya a nyomozási bíró jogintézményének bevezetéséről, azaz 2003. július 1-jétől a 2003. december 31-ig terje-

dő időben kb. négyszáz olyan ügyre terjed ki, amelyek intézése törvényi rendelkezés folytán a nyomozási bíró hatáskörébe tartozik.

A nyomozás folytatásának elrendelésére jogosult az illetékes ügyész, a felettes ügyész és a nyomozási bíró. Garanciális jelentősége van annak, hogy a törvényben meghatározott esetekben utóbb csak a nyomozási bíró rendelhesse el a nyomozás folytatását [191. § (3) bekezdés]. A vizsgált ügyekben a nyomozás folytatását rendelte el a nyomozási bíró, ha újabb bizonyíték merült fel, vagy törvénytértő, illetve megalapozatlan volt az eljárást megszüntető határozat.

A házkutatás elrendelésénél tekintettel kell lenni arra, hogy a nyomozási bíró csak ügyészi indítványra járhat el, és indokolt határozatot kell hoznia a tárgyban, annak tartalmaznia kell a házkutatás célját és ténybeli alapját.

A nyomozási bíró házkutatással kapcsolatban hozott határozatával szemben nincs helye fellebbezésnek.

Indokolt volt a BKKB 1.Bny 979/2003. számú ügyben a házkutatás utólagos jóváhagyása. A gyanúsított egy más ügyben történt kihallgatásakor mondta el, hogy az egészségügyi alkalmasságát bizonyító okiratot biankóban kapta az általa megnevezett orvostól. Az ügyészség halaszthatatlan nyomozati cselekményként házkutatást rendelt el az orvosi rendelőben, ahol több hasonló okiratot foglaltak le.

A nyomozási bírák a vizsgált ügyekben, amikor a kényszerintézkedés enyhébb formájaként a *lakhelyelhagyási tilalmat* alkalmazták, kellő indokát adták az elrendelésnek.

Az esetek egy részében a terhelt egészségi állapota, illetve az a körülmény, hogy ezzel a kényszerintézkedéssel is garantálható a terhelt jelenléte, adta meg az intézkedés alkalmazásának lehetőségét. Több esetben az ügyész indítványozta az előzetes letartóztatás megszüntetése mellett lakhelyelhagyási tilalom elrendelését.

A lakhelyelhagyási tilalom elrendelése és az úti okmány visszavonása területén azonban a nyomozási bírák nem a Be. rendelkezéseinek megfelelő gyakorlatot folytatnak.

Egyetlen esetben sem történt meg a Be. 146. § (7) bekezdésében írtaknak megfelelően a Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal Központi Okmányirodája útlevélosztályának értesítése az úti okmány visszavonása érdekében.

Ugyanakkor a PKKB 3.Bny. 774/2003 és a BKKB 2.Bny. 655/2003 számú ügyekben a lakhelyelhagyási tilalom mellett a bíróság az úti okmány elvételét is elrendelte, az útlevélhatóság megkeresése helyett.

Ideiglenes kényszergyógykezelés tárgyában a vizsgálat mindösszesen négy ügyre terjedt ki. A végzések minden esetben megfelelően rögzítik a szakértői vélemények kényszerintézkedést megalapozó megállapításait.

Hiányosságként tárták fel, hogy eme kényszerintézkedés elrendelése esetén is meg kellett volna keresni a Be. 146. § (7) bekezdésben írtak szerint az útlevelhatóságot az úti okmány visszavonása miatt, de ez egyetlen esetben sem történt meg.

*A Fővárosi Bíróság büntető kollégiumvezetőjének
2007E1.IV.C.4/13. számú tanulmánya: A nyomozási bíró eljárása*

A vizsgálat célja, mint az a bevezetőben is olvasható, egységes jogértelmezés és gyakorlat kialakítása a nyomozási és szabálysértési ügyekben eljáró bírák által felvetett kérdésekben.

A tanulmány behatóan foglalkozik a 2006. szeptember–októberi fővárosi események kapcsán a nyomozási bírák által elrendelt kényszerintézkedések tárgyában hozott döntéseikkel, illetve azok másodfokon történt felülvizsgálatával.

A 2006. szeptember–októberi események kapcsán a kényszerintézkedések tárgyában született első- és másodfokú határozatok közötti eltérésre általánosságban az a magyarázat, hogy egyrészt az elsőfokon eljáró bírók igen gyakran eltekintettek a bűncselekmény megalapozott gyanúját alátámasztó bizonyítékok vizsgálatától, és kritika nélkül elfogadták az előterjesztésben foglaltakat. A másik ok, hogy egy-egy gyanúsított meghallgatására csupán néhány perc állt rendelkezésükre, és így nem is törekedhettek az egyéniesítésre, különösen akkor nem, amikor egy előterjesztésben 10-15 gyanúsított szerepelt. Azt a tapasztalatot lehetett levonni, hogy sem az alapos gyanú, sem a különös ok tekintetében nem történt személyekre lebontott vizsgálat, az indokolás is elmaradt.

Többször fordult elő, hogy azok a bizonyítékok, amelyekre az elsőfokú határozat utalt, egyáltalán nem álltak rendelkezésre, ebből az a következtetés vonható le, hogy az anyag kellő ismerete nélkül hozták meg a kényszerintézkedéseket elrendelő döntéseiket.

A másodfokon eljáró tanácsok – és nemcsak az ilyen ügyekben eljáró, hanem a peres ügyekben ítélkező másodfokú tanácsok is – a rövid törvényes határidő szorítása nélkül, az iratok gondosabb áttanulmányozásával az esetek egy részében megszüntető határozatot hoztak, rendszerint a megalapozott gyanú, más esetekben a különös okok hiánya miatt. A döntésük helyességét az ezekben az ügyekben született nyomozásmegszüntető határozatok is igazolták.

Általánosságban megállapítható, hogy a másodfokú határozatok, különösen a kényszerintézkedések felőli döntések során részletes, tényekkel alátámasztott jogi okfejtést is tartalmaztak, és kivétel nélkül kitértek a fellebbezésben foglaltakra. A határozatokban különös gondot fordítottak a személyi szabadságot elvonó-korlátozó intézkedések meghozatalánál a terheltet megillető alkotmányos jogokra.

A tanulmány ezután a gyakorlatban felmerülő problémákat vizsgálja meg, ebből kiemelem a gyülekezési joggal visszaélés és a rendzavarás b) pontjában foglalt szabálysértés elkülönítésének problémáját.

A vizsgálatra megküldött konkrét végzések áttanulmányozása után megállapítást nyert, hogy az elsőfokú bíróságok általában nem rögzítették tényállásszerűen a rendzavarás vagy a garázdaság tényét. A másodfokú bíróság pedig hosszan és részletesen taglalta a gyülekezési jogot mint alkotmányos alapjogot és annak korlátozhatóságát, összefüggésbe hozva a gyülekezési joggal való visszaélés és a rendzavarás szabálysértésével. A felülvizsgálatnak azonban elsődlegesen a rendzavarás szabálysértésének tényállási elemeire kellett volna korlátozódnia, és az említett összefüggéseket csak az adott tényállás által megkívánt mértékben említenie.

A következő problémát a Be. 207. § (2) bekezdés c) pontjában foglalt feladat okozza, ugyanis a nyomozási bíró dönt a nyomozás megszüntetése után a nyomozás folytatásának elrendeléséről. Erre akkor kerülhet sor, ha a Be. 191. § (3) bekezdése alapján a nyomozás megszüntetése ellen nem éltek panasszal, illetve az ügyész vagy a helyettes ügyész nem rendelte el a nyomozás folytatását.

Nem egységes a gyakorlat a tekintetben, hogy a nyomozási bíró elrendelheti-e a nyomozás folytatását, ha azt nem az ügyész, hanem a sértett indítványozza. Az esetek többségében a nyomozási bíró ügyészi indítvány alapján jár el, de szerepel emellett a gyanúsított és a védő indítványozási jogosultsága is. A kérdéses (2) bekezdés c) pontjánál azonban nincs megjelölve az indítványozó személye.

Az egyik álláspont szerint a nyomozás folytatásának elrendelése a nyomozás megszüntetése után garanciális okokból került bírói hatáskörbe, egyrészt amiatt, hogy új tény és bizonyíték nélkül ne lehessen kijátszani ily módon a nyomozás törvényes határidejét. Mindamellett ez esetben is érvényesülnie kell a funkciómegosztás alkotmányossági elvének, vagyis a nyomozás folytatására csak ügyészi akarat esetén kerülhessen sor. Eme álláspont szerint a sértett nem kérheti a számára kedvezőtlen, bár meg nem panaszolt nyomozásmegszüntető határozat után a nyomozás folytatásának elrendelését. Ez ugyanis tartalmát és eredményét tekintve egy újabb jogorvoslati eszközt jelentene, amelyre pedig a törvényalkotó nem gondolt.

A másik álláspont szerint arra hivatkozással, hogy az említett jogszabályhelyben nincs megjelölve az indítványozó személye, a sértett is élhet ezzel a lehetőséggel. Ezt az álláspontot erősíti a Legfelsőbb Bíróságnak a Be. egyes rendelkezéseinek értelmezése tárgyában kiadott véleménye³⁹.

Ezt a kérdést a pótmagánváddal összefüggésben tárgyalja [Be. 229. § (1) bekezdés 2. mondat], és arra a megállapításra jut, hogy az eljárás megszüntetése, il-

39 BH, 2004/8.

letve a panaszok elutasítása után a sértett választhat, hogy a nyomozási bíróhoz fordul-e (kérve a nyomozás folytatásának elrendelését), vagy hatvan napon belül pótmagánvádlóként lép fel, és vádindítványt nyújt be.

A nyomozási bíró ügykörén kívül is gyakran találkozunk olyan határozatokkal, amelyekben a pótmagánvádló vádindítványát a ténybeli és jogi alapok hiányára tekintettel elutasították, de felhívták a sértett figyelmét, hogy ettől függetlenül a nyomozási bírótól kérheti a nyomozás folytatásának elrendelését. Az ilyen értelmű döntés még tovább bővíti a sértett fellépési lehetőségét, amikor a megszüntetett nyomozás után nemcsak választható formában, hanem egymás után is rendelkezésére áll a büntetőeljárás kikényszerítésének eszköze.

A *kollégiumi értekezlet véleménye szerint* a Legfelsőbb Bíróság korábbi álláspontjával ellentétben – figyelemmel arra is, hogy sértheti a funkciómegosztást, ha adott esetben vádemelésre utasít a bíró – a sértett nem teheti a nyomozás folytatására irányuló indítványt a nyomozási bírónak, a megszüntetés elleni panasszal a sértett ilyesfajta cselekvési lehetősége lezárul. A pótmagánvád marad meg számára, amely annyiban más természetű, hogy eredményessége esetén közvetlenül bírói szakba kerül a büntetőügy. A pótmagánvád elutasítása pedig ügyészi akarat esetén nem akadályozza annak, hogy folytassák az eljárást a terhelttel szemben.

A *kollégiumi értekezlet* egy másik tárgyban is *állást foglalt*: a Be. általános rendelkezései alapján, függetlenül attól, hogy a nyomozási bíró feladatai között a törvény ezt külön nem nevesíti, a nyomozási bírónak kell eljárnia a vádirat benyújtása előtt a nemzetközi, illetve az európai elfogatóparancsok tárgyában.

Jogesetek

A *Győri Ítéletábla* mint másodfokú bíróság által Győrött, 2008. március 4-én megtartott nyilvános ülés alapján meghozott Bf.120/2007/8. számú végzése a gyermekkorú tanú nyomozási bíró általi kihallgatásának eredményét elfogadva hozott jogerős döntést.

A nevelése alatt álló személy sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak bűntette miatt indult büntetőügyben a Veszprém Megyei Bíróság 2007. november 15-én kihirdetett B.944/2006/9. számú ítéletét a Győri Ítéletábla helybenhagyta.

Az ítélet ellen az ügyész súlyosításért, a szabadságvesztés-büntetés tartamának felemelése érdekében jelentett be fellebbezést. A vádlott és védője felmentés érdekében fellebbezett.

Az ítéletábla a bejelentett kétiirányú fellebbezések alapján a megelőző bírósági eljárással együtt bírálta felül a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság ítéletét a Be. 348. § (1) bekezdés szerint. Az elsőfokú bíróság által elfogadott bizonyítékok

zart egészet alkotnak, lényeges kérdésben tisztázatlan körülmény nem maradt, így nincs törvényes lehetőség bizonyítás felvételére.

Az elsőfokú bíróság a tényállás megállapításánál az igazságügyi elmeorvosi és pszichológiai szakvélemény adatait, a tanúk vallomásait, a gyerekkorú sértett vallomását és az okirati bizonyítékokat vette figyelembe. *A gyerekkorú sértett nyomozási bíró előtt tett vallomását irányadónak fogadta el, amelyet a közvetett bizonyítékok is alátámasztottak.*

Az igazságügyi elmeorvos és pszichológus szakértői vélemény ismételt beszerzésére vonatkozó védői indítványt pedig az ítéletábla mint szükségtelen bizonyítást azért utasította el, mert a pszichológus szakértő a vádlott konkrét gyerekkorú traumájának ismerete nélkül is feltárta a pszichoszexuális fejlődés zavarát, az elme- és pszichológus szakértők szakvéleményének helytállóságát a vádlott és védője nem vitatta. A szakértői vélemények egyébként is aggálytalanok, nem szorulnak kiegészítésre.

A Fővárosi Ítéletábla mint másodfokú bíróság 1.Bf.229/2007/7. számú végzése a 12. életévét be nem töltött, nevelése alatt álló személy sérelmére, folytatólagosan elkövetett szemérem elleni erőszak büntette és más bűncselekmények miatt indult bűnügyben a Pest Megyei Bíróság 13.B.27/2006/37. számú ítéletét helybenhagyta.

Az ítélet ellen az ügyész a vádlott terhére súlyosításért és a szülői felügyeleti jog megvonása iránti indítvány elutasítása miatt, a szülői felügyeleti jog megszüntetése céljából fellebbezett. A vádlott felmentésért, a védő a tényállás megalapozatlanságára hivatkozva elsődlegesen felmentésért, másodsorban pedig enyhítésért fellebbezett.

A vádlott védője a nyilvános ülésen elsődlegesen eljárási szabálysértés miatt – mivel álláspontja szerint *a nyomozás során a sértett nyomozási bíró által történt kihallgatásánál a védő jelenléte nem volt biztosítva* – az ítélet hatályon kívül helyezése érdekében, a védelem jogát ért sérelem kiküszöböléséért, és a sértettnek az új elsőfokú eljárás során történő kihallgatása érdekében, másodlagosan a vádlott bizonyítékok hiányában történő felmentéséért és a büntetés enyhítése érdekében tartotta fenn fellebbezését.

A kétirányú perorvoslatok alapján eljárva a Fővárosi Ítéletábla az elsőfokú ítéletet és az azt megalapozó bírósági eljárást teljes terjedelmében felülbírált. Ennek során megállapította, hogy a megyei bíróság az eljárást az eljárási szabályok betartása mellett folytatta le.

A bűnügyi iratokból kitűnően *a nyomozás során a nyomozási bíró a Be. 207. § (1) bekezdése alapján a sértettet a Be. 213. § (1) bekezdésében írtakra figyelemmel hallgatta ki, amelyen a sértett törvényes képviselője is jelen volt.* E törvényi ren-

delkezés szerint a tanú, jelen esetben a kiskorú sértett kihallgatásáról a gyanúsított és a védőt utólag kell értesíteni azzal, hogy a kihallgatásról készült jegyzőkönyvet az ügyésznél megtekinthetik. *A kifejtettekre figyelemmel tehát a nyomozási bíró nem követett el eljárási szabálysértést, amikor a sértettet a gyanúsított védőjének távollétében hallgatta ki.*

Megállapította továbbá, hogy a megyei bíróság mindenben eleget tett ügyfel-derítési kötelezettségének, a vádlottat részletesen kihallgatta, a *közvetlenség elvének sérelme nélkül ismertette a sértettnek a nyomozási bíró előtt tett kihallgatási jegyzőkönyvét, és meghallgatta igazságügyi pszichológus szakértőket.*

A Fővárosi Ítéletábla mint másodfokú bíróság által Budapesten, 2008. június 19-én megtartott nyilvános tárgyaláson meghozott 3.Bf.217/2007/11. ítélete megállapította, hogy a titkos információgyűjtés eredményének felhasználása törvénysértő volt.

A jelentős mennyiségű kábítószerre, kereskedéssel elkövetett kábítószerrel visszaélés bűntette és más bűncselekmény miatt elsőrendű vádlott és társai ellen indított büntetőügyben a Pest Megyei Bíróság 2007. június 1-jén kihirdetett 12.B.114/2006/26. számú ítéletét *megváltoztatta.*

Az ügyész az alapítéletet valamennyi vádlottra vonatkozóan tudomásul vette. Az elsőrendű vádlott és védője elsőlegesen felmentésért, a titkos információgyűjtés eredményének törvénysértő felhasználásáért, másodlagosan enyhítésért fellebbezett.

Az elsőrendű vádlott védője a Fővárosi Ítéletáblára 2008. február 11-én érkező fellebbezésének írásbeli indokolásával egyezően előadta, hogy az Alkotmánybíróság 2/2007. (I. 24.) AB határozatára is figyelemmel a *titkos információgyűjtés eredményének felhasználása az elsőfokú eljárásban törvénysértő volt.* Álláspontja szerint a 2005. október 14. előtti időszakban engedélyezett titkos információgyűjtés jogszabályi feltételei nem álltak fenn, mert a rendelkezésre álló adatokból nem derült ki, hogy ki ellen és milyen bűncselekmény gyanúja miatt volt folyamatban a lehallgatás. A tisztességes eljárás alkotmányos alapelvét sérti továbbá, hogy a vádlott és védője kizárólag a titkos információgyűjtés tényéről értesült anélkül, hogy a tény alátámasztó teljes körű dokumentációt megismerhette volna.

Indítványozta, hogy a másodfokú bíróság a titkos információgyűjtés eredményét a bizonyítékok köréből rekessze ki, ekként pedig nem áll a bíróság rendelkezésére elegendő bizonyíték sem a megszerzéssel, sem pedig a kereskedéssel összefüggésben elkövetett kábítószerrel visszaélés bűntettének a megállapításához. Ezért az elsőrendű vádlottat a másodfokú bíróság mentse fel az ellene emelt mindkét vádpont alól.

A le nem foglalt, de elfogyasztott kábítószer-mennyiség pedig a hatóanyag-tartalom ismeretének hiányában pontosan nem határozható meg. Így az elsőrendű

vádolt büntetőjogi felelőssége kizárólag a tőle lefoglalt kábítószer-mennyiségre állapítható meg, és ez indokolja az elsőfokú bíróság által kiszabott büntetés jelentős enyhítését.

Megismételte az elsőfokú eljárás során már előterjesztett azon bizonyítási indítványát, hogy a bíróság rendeljen ki vegyész szakértőt a le nem foglalt kábítószer-mennyiség hatóanyag-tartalmának megállapítására.

A Fővárosi Ítéletábrla a bizonyítási indítványt mint alaptalant, elutasította.

A Fővárosi Ítéletábrla a vádlotti és védői perorvoslatokkal megtámadott ítéletet az azt megelőző bírósági eljárással együtt a Be. 348. § (1) bekezdésére figyelemmel felülbírálta. Megállapította, hogy az elsőfokú bíróság a tárgyalást lényegében az eljárási szabályok megtartásával folytatta le. Feltárta mindazon bizonyítékokat, amelyek szükségesek a vádlottak büntetőjogi felelősségének eldöntéséhez, értékeléséhez, megvizsgálta és mérlegelési körébe vonta őket. Nem tévedett, amikor a kábítószer értékesítésével kapcsolatos történeti tényállást elsődlegesen az önmagát is bűncselekmény elkövetésével vádoló elsőrendű vádlott, valamint a ténybeli beismerő vallomást tevő másodrendű és harmadrendű vádlottak vallomására és a szakértői véleményben foglalt megállapításokra alapozta.

Eljárási hibát ejtett azonban, amikor a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredményét a megváltozott jogszabályi feltételek ellenére értékelte bizonyítékként.

Az elsőfokú bíróság a bizonyítási eljárás anyagává tette a titkos információgyűjtés során készült lehallgatásijegyzőkönyv-kivonatokat, amelyek a vádlottak között elhangzott telefonbeszélgetéseket tartalmazzák. Tény, hogy az ítélet 16. oldal 2. bekezdése rögzíti, hogy „a hangfelvételeket a bizonyítékok láncolatában értékelte, azokat egynek tekintette a bizonyítékok közül. Csak akkor fogadta el, ha azt például terhelti vallomás is alátámasztotta.”

A titkos információgyűjtés eredményének azonban még az ilyen, viszonylag szűk körben történő értékelése is ellentmond az elsőfokú ítélet kihirdetésekor (2007. június 1.) és a másodfokú eljárás idején hatályos következő jogszabályi rendelkezéseknek.

A nyomozás idején hatályban lévő és a titkos információgyűjtés eredményének felhasználására vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket a 2006. évi LI. törvény 95. § (1) bekezdése 2006. július 1-jétől, valamint a 2007. évi CLXXXIII. törvény 1. §-a 2008. január 1-jétől – egyebek között – a Be. 206/A § (1) bekezdés beiktatásával módosította, e szerint: A bűntüldözési célból folytatott bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban akkor használható fel, ha

a) a titkos adatszerezés engedélyezésének e törvényben meghatározott feltételei (201. §) a bizonyítani kívánt bűncselekmény tekintetében fennállnak,

b) a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzését követően a titkos információgyűjtést végző szerv a feljelentési kötelezettségének haladéktalanul eleget tett.

(6) bekezdés: a bírói, illetőleg az igazságügyért felelős miniszter engedélyéhez kötött titkos információgyűjtés eredményének a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként történő felhasználását az (1)–(5) bekezdésben meghatározott feltételek fennállása esetén a nyomozás elrendelését követően az ügyész indítványozhatja. Az indítványról a nyomozási bíró határoz (kiemelés tölem – S. Sz.).

A Fővárosi Ítéletábla az iratok tartalma alapján megállapította, hogy a vádlottak között 2005. október 6., 7., 8. és 14. napjain lezajlott és szabályos bírói engedéllyel lehallgatott beszélgetés tartalmának bizonyítási eszközként történő felhasználását az ügyész nem indítványozta és ennek hiányában nyomozási bírói határozat sem született (kiemelés tölem – S. Sz.).

A titkos információgyűjtés eredménye a Be. 76. § (1) bekezdése alapján bizonyítási eszköz. Következésképpen – a felhasználás során – minden esetben értelemszerűen érvényesülnek a bizonyítás törvényességére, a bizonyítékok értékelésére vonatkozó előírások (Be. 77–78. §).

A Be. 78. § (4) bekezdése szerint nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, ügyész vagy a nyomozó hatóság – egyebek között – más tiltott módon szerzett meg. Ilyen jellegű eljárási szabálysértésnek minősül a titkos információgyűjtés eredményének a törvényben előírt feltételek hiányában történő felhasználása is.

Mindezekből levonható az a megállapítás, hogy az elsőfokú bíróság a vádlottak telefonbeszélgetését tartalmazó jegyzőkönyveket anélkül tette tárgyalás anyagává és értékelte bizonyítékként, hogy annak a Be. 206/A §-ában írt törvényi előfeltétele a bíróság általi felhasználás időpontjában fennállt volna.

Ekként a másodfokú bíróság a nyomozati iratok I. kötetének 129–205. oldalig terjedő részét az előzőekben kifejtettek – és nem a védelem által tévesen hivatkozott okok – alapján a bizonyítékok köréből kirekesztette.